

Danskundervisning i grænselandet

“Danskerne forærer deres dronning mere end tyskerne sin Bundespräsident”

Elin Fredsted

Ph.d.
Lektor, Handelshøjskole Syd.

I denne artikel vil jeg beskrive nogle af de former for dansk, som jeg støder på som underviser i dansk umiddelbart syd for den dansk-tyske grænse. Der opstår her varieteter af det danske sprog, der sætter forskellige aspekter af sprogindlæring og sprogkontakt i fokus.

De grænseoverskridende studier

I 1992 oprettede Handelshøjskole Syd og universitetet i Flensborg det første grænseoverskridende studium for såvel danske som tyske studerende. Det betød, at de to institutioners uddannelsessystemer og dermed også specialerne erhvervsøkonomi og pædagogik skulle koordineres. SPRØK-studiet, som blev igangsat 1995, er en integra-

tion af sprog og økonomi. 1.9.1997 starter et nyt sprogstudium med en dansk BA i erhvervsprog med sprogpædagogik som linjefag og en tysk diplomgrad inden for sprog- og kulturmanagement som overbygning, det nye BA-studium har særlig vægt på formidling af sprog og kultur.

Sprogdiagnose

På SPRØK-studiet tales dansk og tysk; nabosprogene bruges både som omgangssprog og som undervisningsprog. De tyske studerendes sproglige forudsætninger i dansk på SPRØK-studiets „begynderhold“ kan imidlertid være meget forskellige. Der kan f.eks. være sydtyske studerende, der aldrig

har hørt dansk før, nordtyskere der kender enkelte løsrevne danske gloser, atter andre kommer fra grænse-regionen og er vant til at købe ind nord for grænsen eller har familie og venner i Danmark.

Studerende med dansk som fremmedsprog i realskolen, handelsskolen eller gymnasiet i Slesvig-Holsten, børn af dansk-tyske blandingsægteskaber med tysk skolebaggrund, samt medlemmer af det danske mindretal med dansk som andetsprog samles på hold for „viderekomne og andetsprog“.

Dansk som fremmedsprog

„Begynderne“ har det til fælles, at de i deres hidtidige skoleforløb har lært op til tre fremmedsprog, men som regel i et uddannelsessystem, hvor sprogpædagogikken har været grammatisk orienteret. Flertallet er meget motiverede og lærer hurtigt. Til problemerne hører f.eks. en udpræget asymmetri i deres sprogudvikling, hvor læsefærdigheden udvikles meget hurtigere end lytteforståelsen og de produktive færdigheder.

Begynderne uden forkundskaber i dansk oplever snart, at det er meget enklere at læse dansk, end det er at forstå det talte sprog. Læsefærdigheden forstærkes yderligere af, at de øvrige studiefag indeholder dansk læsestof, og at selve studiesituationen er meget tekstorienteret.

Dansk som „kontaktsprog“

Når mindretalseleverne med dansk

som andetsprog begynder på studiet med en dansk-tysk studentereksamen, har de bag sig et skoleforløb, der er foregået på dansk, men i Tyskland. Deres sprog- og kulturkode følges imidlertid ikke altid ad; groft sagt behersker de en speciel variant af det danske rigssprog (somme tider kaldet „sydslesvigdansk“), men de ved stort set intet om det danske samfund nord for grænsen. De udtaler selv, at de har besvær med „at holde styr på“ danske og tyske sprogbrugsnormer. De har tendens til f. eks. at bruge danske „kulturemer“ (f.eks. den mere uformelle og direkte sprogbrugsnorm), når de taler tysk, men de er også usikre på, om de rammer rigtigt, når de taler dansk.

Mere tilbageholdende er de derimod over for den rigsdanske sprognorm. Hvis vi ganske kort ser på det danske sprog, der er karakteristisk for de studerende fra mindretallet, kan de sydslesvigdanske særtræk sammenfattes på følgende måde:

Deres sprog indeholder låneoversættelser, tyske citatgloser og „tomrumsoversættelser“, hvor dansk formodes ikke at have et tilsvarende udtryk (som f.eks. „TÜV“ (*Technischer Überwachungsverein*) for det obligatoriske bilsyn). Typisk er en udtalelse som: „Jeg finder, at danskerne forærer deres dronning mere end tyskerne sin Bundespræsident“.

ty. 'Ich finde, dass die Dänen ihre Königin mehr als die Deutschen ihren Bundespräsident(en) verehren.'

Syntaktisk er der tendens til - også i skrift - at trække 'tunge' adverbialled

frem i sætningen (f.eks. foran de infinitte verbalformer og objekter), så syntaksen ligner tysk. Eksempel:

“I 1990 blev i de nye forbundslande den sociale markedsøkonomi indført.”
 ty. *‘Im Jahr 1990 wurde in den neuen Bundesländern die soziale Marktwirtschaft eingeführt.’*

Adverbialled i ledsætninger placerer de ofte efter det finitte verbum.

“Trods det indre marked, der skabte 1986-91 mere end ni millioner arbejdspladser (...)

ty. *‘Trotz des Binnenmarktes, der 1986-91 mehr als neun Millionen Arbeitsplätze geschaffen hat (...)*

Deres sætningsintonation er - dog med mange individuelle variationer - præget af en lokalt faldende intonation allersidst i fremsættende ytringer i modsætning til den globalt faldende intonation i fremsættende ytringer på rigsdansk.

Terminal-deklarativ intonation på dansk:

Terminal-deklarativ intonation på tysk:

Hos en del af de studerende er der en tendens til at anvende tyske diskursmarkører, f.eks. “ne?” med stigende, spørgende intonation (nogenlunde som rigsdansk “ik?”): “Så holder jeg på mandag mit referat, ne?” (ty: Referat = mundtligt oplæg el. foredrag).

De studerende taler dansk, når de dis-

kuterer faglige emner i danskundervisningen (dansk som ‘videnssprog’), men skifter til tysk, når talen kommer på mere private emner, eller når de snakker indbyrdes (tysk som ‘erfaringsprog’). Da alle tilstedeværende forstår tysk ligeså godt som dansk, kan der ikke være tale om, at de vil lukke andre ude. Det drejer sig derimod om, at de spontant vælger det sprog, de er vant til at kommunikere med jævnaldrende på. I den situation er deres identitet som “unge” dominerende i forhold til deres identitet som sydslesvigdanske, og tysk er ganske klart de unges gruppesprog.

Karakteristisk for de studerende fra mindretallet - i eklatant modsætning til deres studiekammerater med dansk som fremmedsprog - er, at de stort set ikke er interesserede i eller motiverede for at få deres dansk korrigeret ud fra rigsdanske normer. Problemet kan ud fra nyere tosprogethedsteorier formuleres som et normfænomen: Sydslesvingerne har deres egen danske sprognorm, som de selv anser for en fuldgyl-dig norm, ved hjælp af hvilken de kommunikerer og samtidig markerer en regional, bikulturel og bilingval identitet. Som danskunderviser kan det derfor være yderst vanskeligt at afgøre, om grove “interferensfejl” skal rettes eller ikke. Man bliver her nødt til at skelne mellem

- 1) interferenser i traditionel forstand, der er et udslag af, at man gætter sig frem på dansk, bruger et ‘principle of least effort’ eller er et offer for ‘falske venner’.

Eller

- 2) om der er tale om et sydslesvig-

dansk særtræk, der - set ud fra sprogbrugerens synsvinkel - bruges som en markering af regional identitet og kultur.

Hvis det sidste er tilfældet, kan jeg ikke uden videre forholde mig korrigerende uden at sætte spørgsmålstegn ved lernernes identitet som sydslesvig-danskere. Det sydslesvigdanske sprog ligner ikke noget, vi ellers som rigsdanskere er vant til at høre:

- Det adskiller sig fra den rigdanske norm, som beskrevet ovenfor,
- det har så godt som ikke noget til fælles med det sønderjysk, der tales umiddelbart nord for grænsen,
- det har visse syntaktiske og tonale interferenser til fælles med det dansk, der tales af tysksprogede personer, der har lært dansk som fremmedsprog. Lernere af dansk som fremmedsprog og mine egne symmetrisk tosprogede børn (der bor i Holsten), bruger til gengæld stort set ikke de sydslesvigdanske særformer.

Man kan (ud fra Peter Trudgill 1992) betragte det sydslesvigdanske sprog som et eksempel på et creoloid-sprog. Med dette begreb betegner Trudgill resultatet af en sprogkontakt, hvor der optræder forenklingstendenser, der i dette tilfælde består i en parallel brug af de to sprog på flere niveauer, samt blandingsformer. Den sydslesvigdanske sprogbruger er til en vis grad bevidst om oprindelsen af en del af de leksikalske blandingsformer, han/hun anvender som "markører". Derimod er

bevidstheden om den parallelle brug af de to sprog på det tonale, syntaktiske eller pragmatiske niveau næppe til stede.

En interessant synsvinkel er at betragte det danske sprog i Sydslesvig som et "kontaktsprog", der viser hvordan det danske sprog generelt ville have udviklet sig, hvis den nære sprogkontakt mellem dansk og nedertysk (i hanse-tiden) og senere højtysk (op til 1700-tallet) var fortsat et stykke tid længere op i vor tid.

Det danske sprog i Sydslesvig kan generelt betragtes som en "sprogø" og kan som sådan muligvis have visse fælles træk med den sprogsituation, som indvandrersprogene i Danmark befinder sig i. Fra en sprogbruger-synsvinkel fungerer den sydslesvigske sprogvariant udmærket som kommunikationsmiddel, fordi stort set alle de personer, som sydslesvigdanskere almindeligvis taler dansk med, er andre sydslesvigdanskere, der også har tysk som førstesprog.

Litteratur

- Braunmüller, Kurt:** Sydslesvigdansk - et regionalsprog? i: Institut for dansk Dialektforskning: Studier i talesprogsvariation og sprogkontakt. Til Inger Ejskjær på halv-fjerdsårsdagen den 20. maj 1996. København 1996. S. 33-44.
- Fredsted, Elin:** Variable og invariable fejl i tysksprogede elevers udtale af dansk. i: Mette Kunøe/Erik Vive Larsen: 2. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog. Århus 1989. S. 99-109.
- Trudgill, Peter:** *Introducing Language and Society*, London 1992.